

ČESKÝ LID.

SBORNÍK

VĚNOVANY STUDIUM LIDU ČESKÉHO V ČECHÁCH,
NA MORAVĚ,
VE SLEZSKU A NA SLOVENSKU.

REDAKTOR:

Dr. ČENĚK ZÍBRT,

m. professor kulturní historie na české universitě, kustos biblioteky Musea král. Českého.

XI.

V PRAZE.

NÁKLADEM F. ŠIMÁČKA

1902.

Tajná řeč („hantýrka“) zlodějův a šibalů.

Napsal Karel Juda.*)

S literárně-historickým úvodem Dra. Č. Zírta.

Autor tohoto článku zaslal »Českému Lidu« rukopis s ostychem, že to věc snad bezcenná, bezvýznamná, že si toho filologové nevěnují a pod. Zatím studium zlodějské tajné řeči těší se oblibě u badatelů nejvážnějších. Seznam studií slovanských o tomto předmětu sestavil v znamenité rozpravě svojí dv. rada Dr. V. Jagić, Die Geheimsprachen bei den Slaven, Sitz. Ber. Wiener Akad. B. 133, 1895, č. 5., 8°, str. 1—80. K jeho výčtu literatury odkazujeme. Z českých prací upozorňuje na »Hantýrku« v knize Ant. Jar. Puchmayera, Románi Čib, v Praze, 1821, str. 81—7. Přehled literatury ruské o témž viz P. K. Simon, Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Ак. Наукъ, С. Петербургъ, I. 1896, str. 427—434. Všeobecnou literaturu o tajných a zlodějských řečech, jakož i material k jihoslovanské, zvláště bulharské mluvě zlodějské podal Dr. Iv. D. Šišmanov, Българскитѣ тайни езици и пословечки говори, Сборникъ за народни умотворения, София, 1895, XII., 2., str. 15—50 (v referátu o studii Jagićově). U Poláků uveřejnil (2. vydání) Ant. Kurka, Słownik mowy złodziejskiej, Lwów, 1899, 32°, str. 55., a nejnověji v pilné a poučné studii sympathický a neunavně činný badatel Juljan Jaworski, »Kumać po lemersku«, Przyczynek do słownika gwary złodziejskiej lwowskiej. (Otisk z čas. »Lud« 1901, VII.) Lwów, 1902, 8°, str. 8. Jazykozpytcům naskytá se tu vděčná příležitost zkoumati o původu a vzájemném poměru těchto »hantýrek«.

Roku 1874 vysmál se Neruda a s ním všechno čtenářstvo »Nár. Listů« pražské češtině a pojednal zvláště o »františkovském a podskalském« idiomu, jakž nazval onu podivnou směsici nakousnutých a nedokousnutých vět a všelijak překroucených slov. Odkud jsou takové zjevy jazykové? Purista se nad nimi rozhořčí, gramatika pokrčí rameny — co však platno, je tu i »podřečí«, »různořečí«, či jak to nazvati.

*) Laskavostí p. Dr. Karla Mareše, c. k. soudního adjunkta v Novém Městě na Moravě, dostal jsem zápisky p. Františka Vaníčka, náměstka c. k. státního zástupce v Hradci Králov. Vedle praktických poznámek, jak si má soudce počínati řídě vyšetřování prohnauých šejdířů, zlodějů a šibalů, obsahují papíry ty řadu úryvkovitých rozmluv. Jmenovaným pánům sluší vzdáti dík.

Bach = pozor, stráž, hlídka; *vleč na bach* = jdi a dej pozor!
Bachář = hlídač; *bachovat* = míti pozor.
Báchora } = peřina; *báchorka* = peřinka.
Balda, balík = sedlák; *balice* = selka; *balíkova žofka* = sedláková žena; *balíkovo křápě* = sedlákovo dítě.
Báre = vepř.
Bašta = jídlo; *bašta na žukla* = žrádlo pro psa (otrávené); *baštit* = jísti, žráti.
Běhoun = pocestný, poutník.
Beran = žalárník.
Beranit = prositi, žádati.
Bez, bez! = ticho, ticho!
Bílý = cukr.
Bíti = na svém trvati, státi.
Bortka = kniha, tobolka.
Božskou kápnout, prásknout = vyznati pravdu.
Bráti na šroubek, = činiti zostra, přísně, důkladně.
Čára = silnice; *čarou nevlíkej* = po silnici nechod!
Čárka = stezka; *čárka špurová* = stopa ve sněhu nebo ve vlhké půdě.
Černá = noc.
Čerstvej = vzduch; *vléci na čerstvej* = jíti na vzduch (ze separace na dvůr).
Červené = pivo.
Cink = znamení; *cink házet* = znamení dáti.
Cinkovaný = znamenaná věc, co již lidé znají; *cinkovaný chmaták* = známý zloděj.
Cinkplac = umluvené místo.
Čor = zkušený, odhodlaný zloděj, který byl často trestán.
Čor na černo = černý *chmaták* = noční zloděj.
Čor na šausprunk = denní zloděj; *čórka* = zlodějka.
Čukl = *žukl* = pes.
Dolina = kapsa.
Dr! = Drž se (při výslechu)!
Drábor (Drehbohrer) = nebozez na díru, aby se jí protáhla ruka.
Drnovce = husy.
Dýmák = komín.
Fába = hlad.
Flákota = maso.
Flákotář = rezník.
Floky = peníze.
Foňk = oheň.
Foňková = pečeně.

Foňky = sirky.
Foňkovat = svítit.
Foukavý = hedvábný; *foukavý kvítek* = hedvábný šátek.
Fouska = kočka.
Fraj = svoboda; *pracuje se na fraj* = svaluje ze sebe podezření.
Gráj = *groj* = kůň.
Had = opasek.
Hákovák = trestník; *hákovna* = žalár.
Házet = povídati, vyřizovati.
Handl = příležitost ke krádeži
Hladina = máslo.
Hladinka = smetana.
Hladítko = mléko.
Hladit = práti se.
Hlaváč = soudce, vůbec pán, úředník; *hlaváč štáral* = vyšetřující soudce.
Holák = měsíc.
Holákový moták = směnka.
Holísko = krk; *Lhota na holísku* = Praha na krku (t. j. zemský [soud]).
Hromádka = jeden zlatý; *hromádka šustlavá* = zlatka papírová.
Hrst = stovka, 5 hrstí 10 hromádek = 510 zl.
Hubička = dýmka.
Hušák = představený obce.
Chlupačka = pokrývka, deka.
Chmaták = zloděj; *chmátka* = krádež.
Chocholáč = četník.
Jambora = holka.
Jarčák = mladý zloděj, poprvé před soudem.
Jiskra = oko, také okno; *do jisker házet* = mluvit do očí; *jiskru prásknout* = rozbít okno; *jiskrou navalovat* = podívat oknem.
Jiskrovat = viděti, předložiti k nahlédnutí.
Jordan = žid.
Jordeska = židovka; také *koza*.
Kámen = kriminál.
Kamrlík = separace.
Kartáč = omlouvání se, svalování podezření; *kartáčovati se na fraj* = očišťovati se z vazby.
Kašpar = blázen.
Kér = místo krádeže spáchané.
Klabný = *kladný* = pěkný.
Klika = pětka.
Klimák = paklič.
Kohout = požár.
Kopytník = hřebec.
Kopyto = kůň.
Kosák = dlouhý nůž.
Koule = brejle.

Koumat = poslouchati, pozorovati, znáti.
Koumadlo = zrcadlo; *koumátko* = zrcadelko.
Koumavý = čiperný; bystrý ke zlému.
Kousnout = stríletí.
Krapota = zámečník.
Krbec = kabát.
Krem = komora.
Krevník = přítel, kamarád, příbuzný.
Kroužek = prsten.
Kruhna = náušnice.
Kruták = provaz.
Křápě = dítě.
Kříšťalka = polévka (zvaná špitálská).
Kule = zlatka.
Kvitek = šátek.
Lhota = Praha.
Lípové = dvěře.
Lóchna = díra; *lochnu majstrovat* = dělat díru.
Machl; býti v machlu = býti zavřen.
Machlovat, majstrovat = dělati; otvírati.
Májové holáky = na léta (odsouzen).
Makovice = čepice.
Makr = dobře.
Měkká = světlá noc.
Míhati = míti.
Modrá, do Modré = Prusko, do Pruska.
Modráček = desítka
Moták = *Motejl* = psaní; *motati* = psáti; májový moták = dluhopis; moták na jiný cink = pas (falešný, na nepravé jméno).
Na ostro trhnout = násilím uloupit.
Naštárati = naléztí.
Náterník = *ňátra* = ňadra.
Navalit = poslati, dáti.
Navalovat = spílati.
Návesník = ves
Nelčák = *nelový* = zloděj nezkušený, učeník.
Nepu! = neříkej, nevyznej se!
Neskoum tě? = neviděl tě?
Neudělej mně = nešidť mne!
Nevleč tam! = nechoď tam!
Odehnati = prodati, odstraniti.
Odkřížkovati } odpřisáhnouti.
Odsvíčkovati }
Odpáliti } utéci.
Odráziti }
Ohrada = pevnost.
Okrouhlá = obruč.
Oráč (voráč) = písař.
Orati (vorati) = psáti.
Orátko (vorátko) = tužka.
Ošťárati se = optati se.
Outrata = kréma.

Outratský = hostinský.
Pára = kořalka; má páru = je opilý.
Pářez = kostel.
Pavučina = mříž.
Pazdera = plátno; p. křížková = ka-nafas.
Pazderka = košile.
Pes = zámek; *psít* = visutý zámek.
Píďák = hodinář.
Píďata = hodinky; *pidě* = hodiny.
Plášák = strach; *plášiti* = míti strach.
Položit = říci pravdu.
Potápka = tajná skrýš.
Potápky = spodky, kalhoty.
Požirák = pytel.
Prachy = peníze.
Pr, pr! = Pryč! Utec!
Prachař = zloděj peněz.
Předrážku dělat = jíti na výzvědy.
Prášnický = prášník; *prášník* = mlýn.
Proraženo = protrženo = prozrazeno.
Provadit = prodati.
Rabuše = truhla, skříň.
Rabušník = stolek zamčený.
Rohna = kráva.
Rohnout = tlouci; *zarohnout* = zabiti.
Roští = les.
Rozhazovat = zpovídati se.
Rozmajstrovat psy = zotvírat zámky.
Rozsivač = kněz.
Růžka = jalovice.
Řezáč = lékař.
Sálka = kancelář, pokoj.
Skovník = přechovávavč ukradených věcí.
Smole = trepky.
Smolené = boty.
Smradák = chlív.
Soukenice = ovce.
Soukeník = plášť, kožich.
Spěvák = řebřík.
Spíchnuto = prozrazeno.
Střelit = prodati.
Stríkna = puška.
Svíčka = svědek; *svíčkovat* = svědčit, přísahat.
Syčák = žebrák, který vezme, nač připadne.
Šábes = oděv.
Šábro = dláto.
Šausprunkář = denní zloděj.
Šíf = dar.
Šifník = košík.
Šilingr = četník.
Škopec = dozorce vězňů.
Škrpát = rádlo.

Šlepka = voják; šlepka hlavatý = vojenský velitel.
Šoufek = desetník.
Šoufl = špatně.
Šoupák = truhlář.
Špička = kudla.
Špír = náramek.
Špura = stopa.
Štapka = schovanka.
Štěně = bambitka; štěně trhnout = strelit z pistole.
Štětínář = vepr.
Štárka = kommisse.
Štínky = léky, medicíny.
Štípák = šňupavý tabák.
Štufovat = dělati hřmot.
Šum = háj, les.
Šupět = spáti.
Šupka = půda, kůlna.
Šustlavý = papír.
Tahačky = kalhoty; t. volšovky = podvlékačky.
Talan = vůz.
Talka = bryčka.
Teplá = světnice.
Těrk = pošta; navalit motáka po těrku = poslat psaní po poště.
Tmavý = sklep.
Topiny = karty; topiny válet = hráti v karty.

Trhan = smělý zloděj.
Trnka = slepice.
Troubit = píti.
Trůbky = boty.
Tuhá = kůže.
Val = hromada.
Valiti, navaliti = dáti, poslati.
Větrník = plášť.
Vlasatý = len.
Vlčák = kožich.
Vléci = jíti.
Vlíkati = slíditi.
Volejt = napáliti, balamutiti
Volško = prádla kus; *volšuna* = prádla mnoho.
Vrbec = kabát.
Vrchan = vyšetřující soudce.
Vrčák = učitel; *vrčení* = učení; *vléci do vrčení* = jíti do školy.
Vytisky (vejtisk) = veřejně.
Vytroubit = tajně vytáhnouti.
Zahákovat = zavříti.
Zákos = nůž.
Zasekovat = ke krádeži naváděti.
Zatloukat = zapíratí.
Zdolina = kapsa.
Zelená = louka.
Zelené = seno.
Zlochař = jarmareční zloděj.
Zobčák = pekař.
Zobec = chléb.
Žuchlovka = ručnice.
Žukl = pes.

Ukázky souvislého rozhovoru.

Já byl v outratě. Outratský dal mně baštu. Byl tam taky můj krevník a náš skoumnik. Váleli jsme topiny a troubili jsme. Pak tam přivlékla žofka s jamborou a točili jsme.

Vlíkal jsem po čárce k párezu; skoum jsem chocholáče a odpálil. Pak jsem bachoval u roští.

U vrčáka vykoumal jsem kremzík; míhá tam prachy a pazderu. Chmátni požírák, šábro, klímáky a drábor; povlečem tam.

Kdo bude majstrovat lochnu a kdo bude bachovat? Ty povlečeš k jisrákám na bach. Majstruj rabuši! Ten vlasatej trhej lochnou na čerstvej; já ho zamachluju do požíráku. Bez! Bez! Bachař vleče! Pr — Pr —

Byl jsem v hospodě. Hospodský dal mně jíst. Byl tam také můj kamarád a náš přechovavač (důvěrník). Hráli jsme v karty a pili jsme. Potom tam přišla žena s děvčetem a tančili jsme.

Šel jsem po stezce ke kostelu; shlédl jsem četníka a utekl jsem. Potom jsem hlídal u lesa.

U učitele vyhlédl jsem sklíppek (kvelbík). Má tam peníze a plátno. Vezmi pytel, dláto, pakličce a velký nebozez; půjdem tam.

Kdo udělá díru a kdo bude míti pozor? Ty půjdeš k oknům hlídat. Odmykej truhlici! Ten len házej dírou ven; já ho nandám do pytle. Ticho! ticho! Hlídač jde! Utíkejme!

Žofka mně hodila, že byl u nás šilingr a že se na mě šťáral. — Vodrazím, mám motáka na jiný cink.

Koumej, co ti budu házet! Koumáš? Koumám! V tom kremzlíku nás štípli a vlekli do kamená. V kameně nás pošťárali a pak nás skopec zamachloval. Navalují nám zobec, křišťalku a jinou baštu; místo báchory chlupačka; šábes, smole a smoláky. Vlíkáme furt k vrchanoj (hlaváčoj), beranoj a rezáčoj. Řezáče beraníme o štípák a štinky atd. Mám plašáka; ten nelčák bude práskat. Já házel vrchanoj, že toho samotného nekoumám. Hoď tomu samotnému, že nesmí prásknout; sic je veta, Lhota na holísku! Naval mně šustlavej; já musím vorat jamboře. Bez! Skopec vlíká po kameně. Ne pu! Budeš hákovat! Hoď jamboře, ať navalí zobce, že míhám fába, sic že na ni prá. — Jambora navalí šecker, máš se dr —!

Žena mi řekla, že byl u nás četník a po mně se ptal — Odejdu, mám průvodní list (pas) na jiné jméno.

Slyš, co ti povím. Slyšíš? Poslouchám! V tom sklípku nás chytli a odvedli do vězení. Ve vězení nás prohlédli a potom nás dozorce (hozpodár) zavřel. Dávají nám chléb, polévku vodovou a jiná jídla; místo peřiny deku; šatstvo, pantofle a střevíce. Chodíme pořád k vyšetřujícímu soudci, k žalárnímu a k doktorovi. Doktora prosíme o šňupavý tabák a o léky. Mám strach; ten nezkušenec poví pravdu. Řekl jsem vyšetřujícímu soudci, že ho (svého spoluvinníka) neznám. Řekni mu, aby nemluvil pravdu; sic je zle, Praha na krku (t. j. dostane delší vězení, přijde do Prahy). Dej mně papír; napíšu holce! Ticho! Dozorce chodí po věznici. Nevyznej se! Byl bys trestán! Řekni děvčeti, aby poslala chleba, že mám hlad, nebo že na ni povím. — Holka pošle všecko, máš se držet!